

Sermaye Piyasası Araçları Borsa ve Piyasa

Pay Piyasası; payların, rüçhan hakkı kuponlarının, borsa yatırım fonlarının, varantların ve sertifikaların Borsa İstanbul bünyesinde işlem gördüğü piyasadır. PP pazarlarında alım satım işlemleri, bu faaliyet konusunda SPK'dan yetki belgesi, Borsa İstanbul'dan Borsa Üyelik Belgesi almış olan Borsa İstanbul üyesi yatırım kuruluşları tarafından yapılabilmektedir.

Yatırımcılar, Borsa İstanbul 'da bizzat alım-satım yapamazlar. Borsada sermaye piyasası aracı alıp satmak isteyenler bu isteklerini Borsa üyelerine alım veya satım emirleriyle iletirler. Borsa üyeleri müşterilerinden alımsatım emirlerini yazılı veya sözlü olarak, telefon ve benzeri iletişim araçları ile veya internet ve diğer elektronik ortamlar kanalıyla kabul edebilirler.

Payların PP'de işlem görme yöntemleri aşağıda yer almaktadır:

- a) Sürekli Müzayede,
- b) Piyasa Yapıcılı Sürekli Müzayede,
- c) Tek Fiyat (Açılış ve Kapanış Seansı)

Borsa İstanbul'da bir menkul kıymetin ilgili olduğu piyasa ve pazarlarda, işlemlerin başlatıldığı an ile işlemlerin bitirildiği an arasında geçen süre seans olarak adlandırılır. Aynı pazarda ve aynı işlem yönteminde işlem gören tüm menkul kıymetlerin seansı aynı anda başlar ve biter.

SPK- Borsa İstanbul ortak gözetim sisteminin devreye alınması sonrasında, tamamıyla otomatik olarak çalışan pay bazında seans durdurma mekanizmasıdır. PP'de anormal hareketlerin ortaya çıkması halinde, yatırımcıların önceden dikkatini çekmek suretiyle tedbirli davranmalarını sağlamak ve piyasada doğru fiyat ve sağlıklı piyasa oluşmasını temin etmektir.

PP'de emirler aşağıdaki emir tiplerinden biri kullanılarak verilebilir:

- a) Normal Emirler: İşlem birimi halinde verilmiş, tam olarak bir lot ve katlarından oluşan emirlerdir. Normal emirler

şu şekillerde verilebilir:

- 1- Limit Fiyatlı Emirler:
- 2- Kalanı İptal Et Emirler (KİE):
- 3- Özel Limit Fiyatlı Emirler (OLFE):
- 4-Özel Limit Değerli Emirler (OLDE):
- 5- Açılış Fiyatlı Emirler (AFE):
- 6-Kapanış Fiyatlı Emirler (KAFFE):

- b) Özel Emirler: Menkul kıymet bazında belirlenen pay sayısını aşan emirlerdir. Özel emirler bölünemez ve bir bütün olarak alınıp satılır. Girilen özel emrin karşısında girilmiş eşit, daha iyi fiyatlı ve girilen emri bütünüyle

karşılacak miktarda limit fiyatlı emir varsa işlem gerçekleştirilmez.

PP'de; aşağıda belirtilen altı pazar bulunmaktadır:

- a) Ulusal Pazar,
- b) Kurumsal Ürünler Pazarı,
- c) İkinci Ulusal Pazar,
- d) Gözaltı Pazarı
- e) Gelişen İşletmeler Pazarı
- f) Serbest İşlem Platformu

Ayrıca; Toptan Satışlar Pazarı, Resmi Müzayede Pazarı, Birincil Piyasa, Temerrüt ve Rüçhan Hakkı Kupon

Pazarı (RHKP) gibi geçici olarak açılan pazarlar da PP'de yer almaktadır. Bir sermaye piyasası aracının, kendisi veya katları ile işlem yapılabilecek asgari sayısını veya değerini ifade eder.

PP'de işlem birimi olarak lot kullanılır. Kural olarak 1 lot, 1 adet payı veya 1 TL nominal değerli payı ifade eder. Varant-sertifika piyasasında 1 lot 1 adet varantı-sertifikayı ifade etmektedir. BYF Pazarında 1 lot 1 adet katılma payını temsil etmektedir.

PP 'de işlem gören tüm menkul kıymetlerde emir iptali koşulsuz olarak serbesttir. Bu kapsamda emir iptali, açılış seansında olduğu gibi seansın sürekli müzayede bölümünde de koşulsuzdur. Emir iptali, PP'de işlem yapan yatırım kuruluşlarının sisteme erişim izni verdikleri tüm kullanıcılar tarafından yapılabilir. PP Alım Satım Sisteminde bekleyen normal ve özel alış-satış emirlerinin tek tek, emir bazında iptal edilmesi mümkündür. Emir tamamen iptal edilebileceği gibi miktarı da azaltılabilir.

Fiyat adımı, her pay fiyatı için bir defada gerçekleşebilecek en küçük fiyat değişimidir. Payların fiyat adımları, baz fiyatlarına göre belirlenir. Linkte yer alan tablolarda çeşitli baz fiyat aralıkları ve bu aralıkların her biri için, belirli seviyelerdeki baz fiyat artışına paralel olarak artan bir biçimde, fiyat adımları tanımlanmıştır. Emir girilirken bu fiyat adımlarına uyulması zorunludur.

SPK'nın 3 Haziran 2011 tarih ve 17/519 sayılı toplantısında; payları Borsa İstanbul'da işlem görmeyen halka açık şirketlerin finansal durumlarının ve halka açıklık yapılarının değerlendirilmesi sonucunda SPK kaydındaki bazı şirketlerin paylarının, Borsamızda işlem görmesine karar verilmiştir. SPK tarafından belirlenen şirketlerle ilgili olarak Serbest İşlem Platformu (SİP) oluşturulmuştur. Söz konusu Platformun işleyiş usul ve esasları Borsada 30.12.2011 tarihli ve 386 sayılı Borsa İstanbul Genelgesi ile düzenlenmiş ve işlemlere 10 Mayıs 2012 tarihinde başlanmıştır.

SİP'te işlem gören paylar brüt takas uygulamasına tabi olup açığa satışa ve kredili menkul kıymet işlemlerine konu edilemezler.

Varant: Elinde bulduran kişiye, dayanak varlığı ya da göstergesi önceden belirlenen bir fiyattan belirli bir tarihte veya belirli bir tarihe kadar alma veya satma hakkı veren ve bu hakkın kaydı teslimat ya da nakit uzlaşısı ile kullanıldığı sermaye piyasası aracıdır. Varant satın alan yatırımcı ödediği bedel karşılığında bir dayanak varlığı değil, o dayanak varlığı alma ya da satma hakkını satın alır.

Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası

Vadeli İşlem Sözleşmesi, belirli bir miktar, kalite ve koşullarla standartlaştırılmış bir malın, menkul değer, göstergenin ya da yabancı paranın, işlem anında o vadeli işlem borsasında piyasa güçlerince belirlenen fiyattan, gelecekte belirli bir tarihte, yerde ve koşullarda satın ve teslim alınmasını ve teslim edilmesini içeren yasal olarak bağlayıcı sözleşmedir.

VİOP'ta Hangi Sözleşmeler Alınıp Satılıyor?

Borsada dört ayrı piyasa mevcuttur:

Hisse Senedi: hisse senedi endekslerine ve hisse senetlerine dayalı,

Döviz yabancı paralara dayalı,

Faiz hazine bonosu, devlet tahvili veya diğer kısa veya uzun vadeli faiz oranlarına dayalı,

Emtia piyasasında ise sayılanların dışında kalan emtia ve diğer dayanak varlıklara dayalı vadeli işlem sözleşmelerinde işlem yapılabilir.

- Vadeli işlem sözleşmesinde uzun veya kısa pozisyon alınmak istendiğinde, öncelikle bu işlemin karşılığında belli bir tutarda teminat yatırılması gereklidir. Bu teminat, pozisyon açılırken yatırıldığı için, başlangıç teminatı” olarak isimlendirilir.

- Vadeli işlem sözleşmesini alan kişiye “uzun pozisyon sahibi” veya “uzun taraf”, satan kişiye ise “kısa pozisyon sahibi” veya “kısa taraf” denir.

Emir tipleri;

- **Günlük:** Emir girildiği günde geçerlidir. Gün sonuna kadar eşleşemezse sistem tarafından otomatik olarak iptal edilir.

- İptal Edilene Kadar Geçerli: Emir girildiği seanstan itibaren iptal edilene kadar geçerlidir. Bu emir süresi seçildiğinde, emrin iptal edilmediği ve eşleşmediği durumda, emir sözleşmenin vade sonuna kadar geçerli olur ve vade sonunda sistem tarafından otomatik olarak iptal edilir.
- Tarihli : Emir, sisteme girilen tarihe kadar geçerlidir. Belirtilen tarihe kadar eşleşmezse ya da iptal edilmezse, bu tarihte gün sonunda sistem tarafından otomatik olarak iptal edilir. Sistemde, sözleşmenin vade sonundan daha ileri bir tarih girilmesine izin verilmez.
- Şarta Bağlı : Bu emir türü, emri giren tarafından ilgili sözleşme için belirlenen fiyattan (aktivasyon fiyatı) ya da alıŖ emirleri için daha yüksek ve satıŖ emirleri için daha düşük fiyatlardan Borsada işlem olması durumunda, emrin sistemde aktif hale gelmesi amacıyla kullanılır. Şarta bağlı emir türünün kullanılması durumunda, emrin fiyat giriŖ yönteminin yanı sıra aktivasyon fiyatının belirtilmesi de zorunludur.
- KapanıŖ Fiyatlı: Gün sonunda hesaplanan uzlaŖma fiyatı üzerinden işlem gerçekleŖtirmek amacıyla kullanılan emir yöntemidir. AlıŖ ve satıŖ tarafında bekleyen kapanıŖ fiyatından emirler eşleŖtikten sonra kalan kapanıŖ fiyatından emirler uzlaŖma fiyatını karŖılayan normal seans emirleri ile eşleŖir.
- Limitli: Belirlenen limit fiyat seviyesine kadar işlem gerçekleŖtirmek için kullanılan emir yöntemidir. Bu yöntem kullanıldığında fiyat girilmesi zorunludur.
- Piyasa: Emrin girildiği anda ilgili sözleşmede piyasada bulunan en iyi fiyatlı emirden baŖlayarak emrin karŖılanması amacıyla kullanılan emir yöntemidir.

Opsiyon;

Belirli bir kıymeti, önceden belirlenen bir vadeden veya fiyattan alma ya da satma hakkı veren sözleşmelerdir. Sözleşmeyi elinde tutan kiŖi sözleşmeye konu olan kıymeti alma (call option) veya satma (put option) hakkına sahip olurken, sözleşmeden kaynaklanan herhangi bir yükümlülüğü yoktur. Sözleşmeyi satan (yazan) taraf ise vadede sözleşmeyi elinde tutan tarafın, sözleşmeye konu olan kıymeti sözleşme Ŗartları içerisinde almak veya satmak istemesi durumunda, sözleşme hükümlerini yerine getirmekle yükümlüdür. Opsiyonu satan taraf bu işlem karŖılıđında prim geliri elde etmektedir.

Borsa İstanbul Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasasında, opsiyon sözleşmeleri için 'Pay Opsiyon Ana Pazarı' ve 'Endeks Opsiyon Anapazarı' olmak üzere işlem sisteminde iki ayrı pazar vardır.

Sözleşmenin Vadesi ve Son İşlem Günü: Pay vadeli işlem ve pay opsiyon sözleşmelerinde vade ve son işlem günü her vade ayının son işlem günüdür. Örneđin; fiziki teslimata konu pay opsiyon sözleşmelerinin takas süresinin T+3 olduğu durumda 31 Ocak 2013 vadeli pay sözleşmelerinin son işlem günü 31 Ocak 2013 olup, fiziki teslimat 5 Şubat 2013 tarihinde gerçekleştirilir.

Uzlaşma Şekli: Pay vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin uzlaşma yöntemi olarak fiziki teslimat uygulanır. Opsiyon sözleşmelerinde teslimat, opsiyonun tipine göre vade sonunda veya vade sonundan önceki herhangi bir tarihte opsiyonun alıcısı tarafından ilgili üyeler vasıtasıyla talep edilebilir.